

KURUMSAL DEĞİŞİMDE TOPLUMSAL HAREKETLERİN ROLÜ: TOPLUMSAL-POLİTİK BAĞLAM ÇERÇEVESİNDE BİR ANALİZ

Abdullah UZUN¹
Kader TAN ŞAHİN²

ÖZET

Çalışmada yeni kurumsal teori ile toplumsal hareket teorilerini birlikte ele alarak kurumsal değişimi açıklamaya çalışan mevcut çalışmalara odaklanılarak, Bu çalışmalarda yeterince değinilmeyen veya göz ardı edilen bazı hususlar ele alınmıştır. Bu hususlar, bir aktör olarak devletin ve kurumsal olmayan kanalları kullanan toplumsal hareketlerin kurumsal değişim sürecindeki rollerine ve farklı bir ulusal bağlamdaki politik fırsat yapılarındaki farklılıkların hareket ve hareketin başarısı üzerindeki etkilerine ilişkindir. Çalışmada, politik-toplumsal bağlam çerçevesinde farklı ülkelerdeki yapısal koşullar ile bu koşulların hareketlerin kullandığı kanallar ve başarıları üzerindeki etkilerinin, kurumsal değişim çalışmalarında ele alınması gerektiği ileri sürülmüştür

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Değişim, Yeni Kurumsal Teori, Toplumsal Hareketler.

THE ROLE OF SOCIAL MOVEMENTS IN INSTITUTIONAL CHANGE: AN ANALYSIS IN THE FRAMEWORK SOCIAL-POLITICS CONTEXT

ABSTRACT

Using existing research, this study emphasises on some issues that were ignored or not addressed enough the literature on institutional change which is integrating the new institutional theory and social movement theory. These issues are related to the roles of state as an actor and social movements, using non-institutional channels in the process of institutional change, and the impacts of differences in the structure of political opportunity in a different context. It is claimed that structural conditions in different countries and these conditions' impact on the channels, the movements use, and their success should be addressed in the institutional change studies.

Keywords: Institutional Change, New Institutional Theory, Social Movements.

---

¹ Araş. Gör. Dr., KTÜ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, abduhuzun@ktu.edu.tr

² Doç. Dr., KTÜ İİBF İşletme Bölümü, kadertan@gmail.com

GİRİŞ

Biçimsel örgüt yapıları ile ilgili örgütsel literatürde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. 1970'lerin sonlarına kadar örgüt çalışmalarında hakim olan yaklaşım, örgütlerin durumsal koşullara karşılık veren, son derece rasyonel davranışlar sergileyen birer aktör olarak ele alınmasıydı (Greenwood vd., 2008: 3). Fakat 1970'lerin sonlarından itibaren örgütlerin meşruluk elde etmek ve yaşam şanslarını artırmak adına kurumsal çevrelerce şekillenen yapılara uyum sağlamaları gerekliliğini vurgulayan ve aktörleri daha edilgen olarak ele alan yeni bir yaklaşım ön plana çıkmaya başlamıştır. Yeni kurumsal teori olarak adlandırılan bu yaklaşım, rasyonel ve çıkarı doğrultusunda hareket eden bireyleri esas alan ve bağlamı da bu amaçların takip edildiği bir yer olarak gören politik davranış yaklaşımlarına karşı ortaya çıkmıştır (DiMaggio ve Powell, 1991: 5).

Yeni kurumsal teorinin öncü çalışmalarında, kurumsal bir takım güçlerin örgütlere benzer yapıları ve eylemleri benimseterek, onları nasıl eşbiçimli hale getireceği hususu genellikle araştırılmıştır. Kurumlar; yapılar, kurallar, prosedürler gibi kanıksanmış temel kurumlar olarak algılanmış ve örgütlerin bir örgütsel sahadaki bu kurumlara uyumlanmaları gerekliliği vurgulanmıştır. Fakat bu kurumların nasıl oluştukları veya zamanla nasıl değiştikleri hakkında pek fazla bir şey söylenmemiştir. Kurumsal değişimin dinamikleri hakkında pek fazla şey söylenmemekle beraber, öncü çalışmalarda kurumsal değişim konusunda bir takım vurgulamalar yapılmıştır. Kurumsal değişim kısa dönemde dışsal bir müdahale ve krizlere dayalı olarak gerçekleşmesi muhtemel görülürken, uzun dönemde istikrarlı ve rota bağımlı bir şekilde gerçekleştiği belirtilmiştir (Powell, 1991: 197). Kısa dönemli değişim dışsal şok modeliyle açıklanmıştır (Greenwood ve Hinings, 1996). Dışsal şok modelinde kurumsal düzenler istikrarlı olmakla beraber kriz durumlarına karşı dayanıksızdırlar. Felaketler, ekonomik krizler, kanuni müdahaleler gibi dışsal şoklar veya yıkıcı olaylar özellikle kısa vadede istikrarlı yapıları bozarak bir kurumsal değişime neden olmaktadır. Uzun dönemde ise kurumsal değişim yayılım süreçleriyle genellikle açıklanmıştır (Tolbert ve Zucker, 1983; Baron vd, 1986; Galaskiewicz ve Wasserman, 1989). Kurumların örgütsel eylemi etkilediği savı üzerine yapılan çalışmalara oranla, zamanla bireylerin ve örgütsel eylemin kurumları oluşturduğu savı üzerine yapılan çalışmalara daha çok ilgi duyulmaya başlanmıştır (Lawrance ve Suddaby, 2006: 216). Öncü çalışmalarda meşruiyet süreçlerine, kanıksanmışlık olgusuna ve yeniden üretim süreçlerine aşırı vurgu ve kurumsal değişime olan ilginin azlığı yeni kurumsalcı teorisyenler tarafından da kabullenilmiş, kurumsal değişim ve eylemin politik ve stratejik yönleriyle ilgilenilmeye başlanılmıştır. Bu ilgiyle beraber kurumsal analizde, çıkar ve güç ilişkileri ve kurumsal değişimin kavramlaştırılması ve detaylandırılması çalışmaları ele alınmaya başlanmıştır (DiMaggio ve Powell, 1991: 27). Kurumsal analizde genellikle göz ardı edilen aktörlerin bu süreçteki rolleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Yeni kurumsal teoride sorgulayıcı çalışmalar bağlamında ele alınmaya başlanılan kurumsal değişim olgusu, 1990'lı yılların başlarından itibaren oldukça fazla bir şekilde

kavramsal ve görgül çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Örgütsel yapı ve uygulamaların nasıl oluştuğu ve zamanla nasıl değiştiği, örgütsel alanların nasıl yapılandıkları bu çalışmalarda kavramlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu kavramlaştırma çabalarında aktörlerin rolüne, değişimi başlatan dinamiklere, kurumsal mantıklara odaklanılarak kurumsal değişim açıklanmaya çalışılmıştır. Kurumsallaşma, kurumsal çözülme, kurumsal girişimcilik, çelişen kurumsal mantıklar gibi yaklaşımlar dahilinde kurumsal değişim ele alınmıştır. Kurumsal değişimi açıklamaya çalışan yeni kurumsalcı teorisyenler özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren toplumsal hareket teorilerinden birçok çalışmada faydalanmışlardır. Bunun neticesinde değişim kaynaklarına toplumsal hareketler de eklenmiştir.

Kurumsal olmayan araçlar kullanarak sıradan insanların kendi içinde buldukları toplumun bazı unsurlarını değiştirmek için giriştikleri bilinçli, toplu ve devamlı çabalar (Goodwin ve Jasper, 1999: 3) olarak tanımlanabilecek toplumsal hareketler, toplumbilim alanında son yarım asırdır üzerinde en çok çalışılan konularından biridir. Özellikle modern Batı toplumlarında 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan işçi, kadın, ırkçılık karşıtı, ulusalcı, çevreci, barış ve dayanışma gibi hareketler ve toplumsal eylemlerle beraber kolektif eyleme ve toplumsal hareketlere olan ilgi giderek artmıştır. Toplumsal hareketlere artan bu ilgi onun kavramlaştırılması, ortaya çıkış nedenlerinin, başarı ve başarısızlık durumlarının, hareket kaynaklarının ve olanaklarının, kültürel dayanaklarının ortaya konulması hususunda çeşitli fikirlerin ileri sürülmesine imkan sağlamıştır. Bütün bu çabalar toplumsal hareketlere ilişkin özellikle toplumbilim dahilinde çeşitli teorilerden oluşan zengin ve kapsamlı bir literatür oluşturmuştur. Bu toplumsal hareket teorileri toplumbilimleri ve politik bilimler dahilinde değişim olgusunun açıklanması adına çok sağlıklı araştırmalara vesile olmuştur (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 648). Yeni örgütlerin ortaya çıkışını ve kurumsal değişimi ve bu süreçte aktörlerin rolünü daha iyi anlamaya çalışan örgüt teorisyenleri, nispi olarak güçsüz aktörlerin seferberliklerini ve alanları örgütlemelerini çalışma konusu yapan toplumsal hareket teorilerinden yararlanmışlardır (Fligstein ve McAdam, 2011: 1). Bu doğrultuda örgüt teorisyenleri, toplumsal hareketlerin nasıl kurumsallaşmış mevcut düzenlemelere meydan okuduklarını ve kendi çıkarları doğrultusunda farklı alternatif mantıklar ürettiklerini açıklamışlardır (King ve Soule, 2007: 413).

Bu çalışmada mevcut örgüt teorilerinden yeni kurumsal teori ile toplumsal hareket teorilerinin birlikte ele alındığı çalışmalara odaklanılarak, bu çalışmalarda yeterince değinilmeyen veya göz ardı edilen hususlar açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla ilk önce yeni kurumsal teori bağlamında yapılan kavramsal ve görgül çalışmalara değinilecek, daha sonrada yapılan bu çalışmalardaki eksikliklere değinilecektir.

I. TOPLUMSAL HAREKET TEORİLERİNİN YENİ KURUMSAL TEORİ İLE BÜTÜNLEŞTİRİLEREK KURUMSAL DEĞİŞİMİN AÇIKLANMASI

Son yıllarda kurumsal değişimin kökenleri, dinamikleri ve süreçleri üzerine fazlasıyla eğilen yeni kurumsalcı teorisyenler bu bütünleştirme çabalarında öncü bir rol

oynamışlardır. Kurumsal değişim açıklandığı birçok çalışmada toplumsal hareket teorileri kurumsal dönüşümlerin açıklamalarına aktörleri içermek için kullanılmıştır (McAdam ve Scott, 2005). Bu bağlamda aktörlerin kolektif eylemleri, seferberlik yapıları, çerçeveleme süreçleri kurumsal değişim sürecinde ele alınmaya başlanmıştır.

A. Kavramsal Çalışmalar

Toplumsal hareket literatüründen faydalanarak kurumsal değişimi açıklayıcı birçok kavramsal ve görgül çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar bağlamında kurumsal süreçlere, aktörlere ve örgütsel alanlara ilişkin mevcut açıklamalar revize edilerek, değişimin ve yeni uygulamaların oluşumunun açıklanmasına ilişkin yeni eğilimler söz konusu olmuştur (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 649). Kurumsal değişime ilişkin yapılan kavramsal çalışmaların bazılarında, toplumsal hareket teorileri örgüt çalışmalarıyla (özellikle yeni kurumsalcı çalışmalarla) bütünleştirilerek, değişimi açıklayıcı bir temel çatı oluşturma çabası söz konusu olmuştur (McAdam ve Scott, 2005; Fligstein ve McAdam, 2011).

McAdam ve Scott (2005), toplumsal hareket ve örgüt teorilerinin bütünleştirildiği çalışmalarda temel eksikliklerden hareketle, görgül çalışmalara dayanak oluşturacak bütünleştirilmiş bir temel çatı ortaya koymuşlardır. Bu bütünleştirici çatıda durgun bir yapının aksine, dinamik bir süreçte kurumsal değişimin temel dinamikleri anlanmaya çalışılmıştır. Yazarlar kurumsal değişime ilişkin örgüt çalışmalarından olan Scott, Ruef, Mendel ve Coronna'nın (2000) çalışmaları ile toplumsal hareketlere ilişkin McAdam, McCarthy ve Zald (1996) ile McAdam, Tarrow ve Tilly'nin (2001) çalışmalarını harmanlayarak, kurumsal değişimi açıklamaya yönelik bir çatı inşa etmişlerdir. Örgütsel çalışmalarından özellikle yeni kurumsal teorinin üzerinde durduğu kurumsal aktörler, örgütsel alanlar, kurumsal mantıklar, yönetim yapıları kavramları ile toplumsal hareket teorilerinin üzerinde durduğu seferberlik yapıları, politik fırsatlar ve çerçeveleme süreçleri bu çatının temellerini oluşturmuştur (McAdam ve Scott, 2005: 17-19).

Bir başka kavramsal çalışmada Fligstein ve McAdam (2011), yeni kurumsal teorinin kurumsal alanlardaki uyuma fazlasıyla odaklandığını, kurumların doğuşunu ve dönüşümünü açıklamada yetersiz kaldığını söylemişlerdir. Yapılan çalışmalarda örgütsel alanların istikrarlı bir yapı olarak gösterilmesini ve bu yapıdaki değişimlerin de genellikle şoklara bağlı olarak devrimsel nitelikte ele alınması da eleştirilerek, örgütsel alanlarda kanıksanmış kurallar bütünü veya bir konsensüsün pek söz konusu olmadığı ve sürekli küçük değişimlerin söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca yeni kurumsalcılar tarafından aşırı şekilde vurgulanan kurumsal mantık kavramını da yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Kurumsal mantık kavramının örgütsel alanlarda neyin ne şekilde yapılacağı hususunu aşırı bir şekilde vurguladığı, fakat aktörlerin pozisyonları, olayları ve durumları yorumlamaları ve gücün kullanımı hususunda pek fazla şey söylemediği ifade edilmiştir. Yazarlar, kurumsal teorinin belirttikleri eksikliklerinden yola çıkarak, toplumsal alanlardaki değişimi daha iyi açıklamak adına yeni kurumsal teori, Giddens'in yapılandırma teorisi ve toplumsal hareket teorilerinden yararlanarak bir teorik çatı ortaya koymuşlardır. Bu çatının temel yapı taşını ise, toplumsal hareket ve örgüt çalışmalarının

her ikisinin de temelinde yatan kolektif stratejik eylemin oluşturduğunu belirtmişlerdir (Fligstein ve McAdam, 2011: 2).

Bazı kavramsal çalışmalarda ise toplumsal hareketlerin örgütsel alanlar veya piyasaların doğuşundaki rolü açığa çıkarılmaya çalışılmıştır (Fligstein, 1996; Rao vd., 2000). Fligstein'in (1996) çalışması, piyasaların gelişiminde (oluşum, istikrar ve dönüşüm aşamalarında) çeşitli aktörlerin politik eylemlerinin rolünü açıklamaktadır. Fligstein, piyasaların gelişiminde yerleşik şirketler, meydan okuyucu şirketler ve devlet arasındaki ilişkilerin önemli olduğunu belirterek yeni piyasaların oluşumunda toplumsal hareket metaforundan faydalanmıştır. Özellikle piyasaların oluşumu ve dönüşümü aşamalarında kendi görüşlerini kabul ettirmek isteyen şirketlerin ve aktörlerin bir toplumsal hareket benzeri eylemlerde bulunarak çeşitli istikrarlı politikalar ve rekabete ilişkin toplumsal çözümler ürettiklerini ifade etmiştir (Fligstein, 1996: 663-664). Yine yazar, istikrarlı bir piyasa üretmede şirketlerin başarısını ise grubun ve kaynakların büyüklüğü, eylem için politik fırsatların mevcudiyeti, devletin şikayetleri sonlandırmadaki isteği gibi faktörlere bağlı olduğunu söylemiştir (Fligstein, 1996: 664).

Rao, Morrill ve Zald (2000) ise, toplumsal hareket teorilele yeni kurumsal teoriyi bütünleştirerek, yeni örgütsel formların kolektif eylemi içerecek şekilde politik bir proje olarak nasıl inşa edildiklerine odaklanmışlardır. Değişim sürecinde toplumsal hareketlerin mevcut formlarda yerleşik olan inançları, değerleri ve normları çözme ve yeni inanç, değer ve normlar inşa etme gibi çift taraflı bir rolü söz konusudur. Bu süreçte toplumsal hareket aktörleri birer kurumsal girişimci olarak politik fırsatları belirleme, sorunları çerçeveleme ve destekçileri seferber etme gibi süreçlerle değişimin odağında yer alırlar. Bir başka deyişle onlar, sosyal yapılara yeni norm ve değerler aşılarlar ve örgütsel alanda görülen rahatsızlıkların ve yıkımların mimarı olurlar (Rao vd., 2000: 240).

B. Görgül Çalışmalar

Kurumsal değişimi açıklama adına yeni kurumsal teori ile toplumsal hareket teorilerini bütünleştirme çabalarının bir ürünü olarak birçok görgül çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar iki farklı görüş dahilinde söz konusu olmuştur. İlki, örgütsel alanlara ve örgütlere içsel olarak doğan ve kurumsal süreçleri işleterek değişimi amaçlayan toplumsal hareketler, diğeri ise örgütsel alanlara ve örgütlere dışsal olan kesimlerin seferberlik süreçlerini ve politik mücadelelerini içeren toplumsal hareketlerdir (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 650).

1. Kurum İçi Kurumsal Girişimciler Olarak Toplumsal Hareketler ve Kurumsal Değişim

Bazı yeni kurumsalcı teorisyenler, kurum içerisinden doğan ve çeşitli kurumsal aktörleri harekete geçiren, yerleşik ilişki ağları ve kaynaklardan faydalanan çeşitli kurumsal süreçlerle mevcut uygulama veya örgütleri yenileriyle dönüştürme amacı güden toplumsal hareketleri kurumsal değişim analizlerinde ele almışlardır (Fligstein, 1996; Schneiberg ve Lounsbury, 2008). Bu bağlamda yapılan bir takım görgül araştırmalarla

kurumsal değişim açıklanmaya çalışılmıştır (Lounsbury, 2001; Creed vd., 2002; Lounsbury vd., 2003; Rao vd., 2003; Vogus ve Davis, 2005; Schneiberg ve Soule, 2005; Armstrong, 2005; Morrill, 2006).

Lounsbury (2001), 1975-1995 yılları arasında Amerika'daki Büyük Göller (Great Lakes) Bölgesi'ndeki eyaletlerde, 154 üniversite ve kolejdaki geri dönüşüm programlarının kadrolanması esaslarındaki farklılıkların nasıl ortaya çıktığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda, tam zamanlı yöneticilerin yer aldığı geri dönüşüm programlarının adapte edilmesinde çevreci öğrenci hareketlerinin etkisinin varlığı gösterilmiştir. Özellikle üniversitelerdeki yerel öğrenci gruplarının üniversite idarecileri nezdindeki lobileme faaliyetleri ve ulusal bir toplumsal hareket örgütü olan Çevreci Öğrenciler Eylem Koalisyonu'nun, kampüslerdeki çevreci öğrencilere hareket için kaynak ve çeşitli altyapılar sağlaması (ilişki ağları gibi) tam zamanlı programların adapte edilmesinde öncü olmuştur.

Örgütsel düzeyde yeni kimliklerin ve politikaların oluşumunda kültürel boyutların rolünü açığa çıkarmayı amaçlayan bir araştırmada Creed, Scully ve Austin (2002), Amerika'daki işyerlerinde lezbiyen, gey ve biseksüellere yapılan ayrımcılığa yönelik politikaların önlenmesine karşı bu grupların gerçekleştirmiş olduğu hareketleri incelemişlerdir. Araştırma sonucunda bu grupların, bu tür politikalara karşı hem ulusal hem de örgütsel düzeyde kendilerini haklılaştıracak kültürel açıklamalar kullandıkları, bu şekilde kendi yerel konumlarını meşrulaştırdıkları ve örgütlerde kendilerine yönelik tarafsız politikaların gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynadıkları görülmüştür. Çalışma, toplumsal hareket aktörlerinin meşruiyet açıklamaları ve kültürel anlamlandırmalarla nasıl yeni kurumsal düzenler inşa ettiklerini ortaya koymuştur.

Başka bir araştırmada Rao, Monin ve Durand (2003), Fransa'da 1970-1997 yılları arasında, yemek yeme sanatı alanında elit şeflerin kimlik hareketlerinin geleneksel yemek yeme sanatını nasıl dönüştürdüğünü incelemişlerdir. Aktivist şefler teorileştirme faaliyetleri sonucunda, sosyo-politik meşruiyet elde ederek diğer şefleri geleneksel yöntemlerden uzaklaştırmışlar ve yeni rolleri benimsemelerini sağlamışlardır. Bu hareketlerin sonucunda, geleneksel yemek yeme sanatına göre şeflerin rolü daha etkin ve özerk hale gelmiş, daha kısa menülere ve tüketim süresine, daha taze besin içeriklerine, daha az stoklara ve tabakta servise dayanan yenilikçi aşçılık metotları gelişmiştir. Çalışma toplumsal hareketler aracılığıyla kurumsal değişimde örgütsel alanların içsel bir ajani olan profesyonellerin rolünü göstermiştir.

Lounsbury, Ventresca ve Hirsch (2003) çalışmalarında, Amerika'da ticari bir geri dönüşüm endüstrisinin doğuşunda, gönüllü geri dönüşümcülerin ve geri dönüşüm hareket örgütlerinin etkisini araştırmışlardır. İlk zamanlar Amerika'da kaynak iyileştirme çerçevesi dahilinde atıkların yakımından enerji elde etme faaliyetleri söz konusuysen, Ulusal Geri Dönüşüm Koalisyonu gibi öğrencilerin oluşturduğu bir takım çevreci toplumsal hareket örgütlerinin politik ve kültürel faaliyetleri ve çerçeveleme süreçleri sonucunda, kaynak iyileştirme çerçevesini esas alan ve atıkların yeniden geri dönüşümü

faaliyetlerini yürüten ve bundan kazanç elde etme amacı güden bir endüstri ortaya çıkmıştır. Yazarlar, toplumsal hareketlerin alan dahilindeki dominant mantıkları çözüme, yeni pratik modeller oluşturma ve devlet kurumlarıyla etkileşme gibi mekanizmalar ve çerçeveleme süreçleri ile yeni ekonomik kurumların oluşmasına zemin hazırladıklarını ortaya koymuştur.

Bir başka araştırmada Vogus ve Davis (2005), 1982-1990 yılları arasında 50 Amerika eyaletindeki şirketleri ele geçirme karşıtı kanunların yayılımını toplumsal hareketler ve karşıt toplumsal hareketler süreçlerine vurgu yaparak incelemişlerdir. Amerika’da “şirket ele geçirme” kanunları yaygın hissedarların hareketleri sonucu ortaya çıkan, şirketlerin ve profesyonel yöneticilerinin piyasa tarafından kontrolüne ve bu şekilde hissedar haklarının korunmasına dayanan bir sistemdir (Davis ve Thompson, 1994). Bu sisteme karşı çıkan yönetici elitleri ve onların müttefikleri, sistemin yerel işletmeleri ve ekonomileri tehdit ettiğini vurgulayarak karşıt bir seferberlik başlatmışlar ve ele geçirme karşıtı kanunların Amerikan eyaletlerinde yayılımında önemli bir rol oynamışlardır. Kurumsal elitler bu süreçte çeşitli kaynakları seferber ederek, politik birtakım fırsatlardan yararlanarak ve kendi yaklaşımlarını çerçevlendirerek, kurumsal yönetim kanunlarında ele geçirmeyi kısıtlayıcı öğelerin yer almasını sağlamışlardır.

Başka bir çalışmada Armstrong (2005), 1970’lerde Amerika’nın San Francisco eyaletinde gey ve lezbiyen hareketlerinin nasıl yeni örgütsel alanlar ve formlar yarattığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda, gey ve lezbiyenlerin homoseksüel toplumsal hareket örgütleri kurarak, çerçevlendirme yaparak ve politik fırsatları kullanarak, yeni solun dinamikleri ile etkileşimleri sonucu, gey ve lezbiyen alanlarında yeni kimlikler ve yeni örgütsel modeller ortaya çıkardıklarını ortaya koymuştur.

Morril ise (2006), 1965-1995 yılları arasında Amerika’da klasik mahkemelerde yargılama sistemine alternatif olarak uyuşmazlık çözüm programlarının (alternative dispute resolution) nasıl geliştiğini araştırmıştır. Yargıçlar, avukatlar, sosyal çalışmacılar ve çeşitli arabulucular gibi içsel aktörler olan ana aktivistlerin reform çabaları neticesinde, alternatif çerçeve üretimleri ve kaynakların seferberliği ile “toplum arabuluculuğu” ve “çok merkezli adliyeler” gibi alternatif örgütsel formlar ortaya çıkmıştır. Araştırmada, kurumsal değişimi açıklayıcı üç aşamalı bir model ortaya konulmuştur. Bunlar örgütsel alanlardaki kurumsal başarısızlıkları algılayan ve çözüm önerileri sunan yenilik aşaması, alanlardaki anahtar aktörleri harekete geçiren ve bazen birbirleriyle çelişen, yeniliklere meşruiyet sağlayıcı çerçeveler üreten ve kritik aktörlerin faaliyetlerini sunan seferberlik aşaması, son olarak yeniliklerin kanıksanmış bir form halini aldığı süreci anlatan yapılandırma aşamasıdır.

Yapılan tüm bu görgül çalışmalar örgütsel alan ve örgüt sınırları içerisindeki aktörlerin toplumsal hareketleri ile nasıl kurumsal değişimi gerçekleştirdiklerini açıklamıştır. İçsel bir değişim ajanı olarak bu aktörler mevcut kurumların ve düzenlerin yerine yayma, teorileştirme, yeniden şekillendirme (recombine) gibi kurumsal süreçleri

işleten, yerleşik kanal ve güç yapılarını kullanarak yeni alternatifler getiren toplumsal hareket aktörleri olarak nitelendirilmişlerdir (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 654).

2. Kurum Dışı Girişimciler Olarak Toplumsal Hareketler ve Kurumsal Değişim

Bazı çalışmalarda örgütsel alanlara ve örgütlere dışsal olan kurumsal güçler olarak toplumsal hareketler ele alınmıştır. Bu çalışmalarda toplumsal hareketler, bir kurumsal alanda hakim olarak konumlanmış uygulamaları, mantıkları ve anlam sistemlerini yeniden yapılandırmak için harekete geçen kurum dışı girişimciler (extra-institutional entrepreneurs) olarak nitelendirilmişlerdir (King ve Soule, 2007). Kurum dışı girişimciler olarak toplumsal hareketlerin kurumsal değişimdeki rolü yapılan görgül araştırmalarla açığa çıkarılmaya çalışılmıştır (Clemens, 1993; Rao, 1998; Hoffman, 1999; Schneiberg ve Soule, 2005; King ve Soule, 2007; Schneiberg vd., 2008; Weber vd., 2008; Hiatt vd., 2009; Sine ve Lee, 2009; Özen ve Özen, 2009).

Politik kurumların nasıl değiştiğini veya bu dönüşümlerde nelerin etkili olduğunu inceleme konusu yapan Clemens (1993), Amerika'da 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında politik arenada yaşanan kadın hareketlerinin, politik kurumları nasıl dönüştürdüğünü ve nasıl yeniliklere yol açtığını araştırmıştır. Araştırmada, kadın hareketlerinin Amerikan politik tarihindeki en önemli değişimlerden olan "mahkemeler ve partiler devleti" politik rejiminden, "yasal aktivite ve menfaat grupları ile müzakere odaklı" bir politik rejime geçişteki etkisi ortaya koyulmuştur. Bu süreçte kadınların oluşturduğu hareket örgütleri seçim mekanizmaları ve parti faaliyetleri geleneksel eylem repertuarlarının haricinde, işletme metotları, lobi faaliyetleri gibi farklı örgütsel repertuarların altını çizmişlerdir.

Başka bir araştırmada Rao (1998), Amerika'daki çeşitli tüketici birlikleri hareketlerinin, yeni örgütsel form olarak kar amacı gütmeyen tüketici koruma örgütlerinin ortaya çıkışındaki rolleri üzerinde durmuştur. Tüketici hareketlerinin etkisiyle önceleri ticaret birlikleri ve profesyonel derneklerden oluşan üretim için standart belirleme ve test etme örgütleri, tüketici birliklerinden oluşan, kazanç amacı gütmeyen tarafsız ve bilimsel test odaklı tüketici koruma derneklerine dönüşmüştür. Rao (1998: 947), hareketi gerçekleştiren tüketici birliklerini "bir alanda yeni değerler, normlar ve inançlar yaratmak için kaynakları seferber eden girişimciler" olarak nitelendirmiştir. Girişimciler bu süreçte yeni formları meşrulaştırmak için çerçeveleme faaliyetlerinde bulunmuşlar ve örgütlere yeni kültürel değerleri aşıl原因 bir aracı vazifesi görmüşlerdir. Bu süreçte devlet, profesyoneller ve diğer örgütlerin desteği çerçevelerin kabul görmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Rao'nun (1998) araştırması kurumsal projelerin örgütlü politiklardan ve toplumsal hareketlerden doğabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Bir diğer çalışmada Hoffman (1999), hükümet, çevreci sivil toplum örgütleri ve şirketler gibi zamanla farklılaşan aktörlerin etkileşimleriyle 1960-93 yılları arasında Amerikan kimya endüstrisindeki kurumsal çevrecilik uygulamalarının zamanla nasıl yapılandığını ve evrildiğini araştırmıştır. Çevre sorunlarına ilişkin hükümet

düzenlemeleri, yıkıcı çevresel hareketler ve şirketlerin bu hareketleri algılayışları ve yorumlamaları ile önceleri düzenleyici öğelerin etkisinde olan çevre korumaya yönelik anlayış ve kurumlar zamanla normatif ve bilişsel öğelerin etkisi altına girmiştir. Hoffman, örgütsel alanları, bir merkezi sorun etrafında bir araya gelen üyelerin oluşturduğu alanlar olarak ele almıştır (Hoffman, 1999: 364). Çalışma, yeni kurumsalcıların sıklıkla belirttiği şekilde kurumsal alanların yapılanmasında eşbiçimlilik baskılarından ziyade, alandaki yerleşik aktörlerin bir konu etrafındaki tartışma ve etkileşimlerinin etkili olduğunu göstermiştir.

Başka bir araştırmada Schneiberg ve Soule (2005), 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında bazı Amerikan eyaletlerindeki yangın sigortasında tarife düzenlemelerinin yasalaşma sürecini incelemiştir. 1880'li yılların ortalarına kadar yangın sigortası fiyatlarının belirlenmesinde, rekabeti kısıtlayıcı, piyasa düzenine dayanan ve büyük işletmeler arasında kurulan birlikler, yapılan gizli anlaşmalar ve tröstler söz konusuydu. Bunlara karşı yapılan protestolar, kamuoyu tartışmaları ve birtakım tüketici gruplarının, çiftçilerin, küçük işletme gruplarının seferberlikleri sonucu, yaklaşık 34 eyalette tröst karşıtı olan ve devletçe denetime tabi bir işbirliğine dayalı fiyat belirleme birliklerini esas kılan kanuni düzenlemeler kabul edilmiştir. Kısaca fiyat düzenleme, çelişkili ve çok düzeyli bir süreçte kurumsallaşmıştır. Bu süreçte uzlaşmalar ve onun altında yatan çelişkiler, mevcut düzenlemelere karşı çıkan, alternatif form ve düzenleri teşvik eden, teorileştiren ve meşrulaştıran toplumsal hareketlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Schneiberg ve Soule, 2005: 128).

King ve Soule (2007), örgütsel alanlardaki süreçler, politikalar ve prosedürlerin, nasıl örgüt haricinde dışsal bir girişimci olan toplumsal hareketler tarafından şekillendiğini araştırdıkları çalışmalarında, 1962-1990 yılları arasında Amerikan şirketlerine karşı ikincil düzeydeki hissedarların gerçekleştirdiği boykot ve protesto faaliyetlerinin hisse senedi getirileri ve şirketlerin yatırımcılarının şirket hakkındaki algıları üzerindeki etkilerine odaklanmışlardır. Aktivist hissedarlar tüketicilere ve emeğe ilişkin sorunlara eğilerek ve medya desteği sağlayarak, şirket yatırımcılarının şirketler üzerindeki güvenlerini sarsmışlar ve şirketlerin karar alıcılarını etkileyerek örgütsel süreçleri şekillendirmişlerdir. Araştırmada toplumsal hareketler, baskın bir sistemin egemenliğine dayalı kurumsal mantıkları ve anlam sitemlerini yeniden oluşturmaya çalışarak değişimi gerçekleştiren bir ajan ve dışsal bir girişimci olarak gösterilmiştir.

Schneiberg, King ve Smith (2008), 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan eyaletlerindeki karşılıklı sigorta, süt ürünleri kooperatifleri ve tahıl ambarları gibi kooperatif işletmelerin ortaya çıkışlarını inceledikleri araştırmalarında, toplumsal hareketlerin alternatif bir örgütsel form oluşturmadaki rolünü ortaya koymuşlardır. Çiftçilerin ve bağımsız üreticilerin şirket birleşmelerine (tröstlere) ve şirket kapitalizmine dayanan ekonomik düzene karşı politik mücadeleleri sonucunda, üyelik sistemine, yerel sahipliğe ve kendi kendine yeterli bir ekonomik örgütlenmeye dayanan kooperatif işletmeler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kaynakların seferber edilmesiyle, çerçevelendirme

faaliyetleriyle ve politik fırsatlardan yararlanılmasıyla yürütülen ekonomik düzen karşıtı hareketler ve işletmelerin bunlara karşı hareketleri yeni formun oluşmasında etkili olmuştur.

Bir başka çalışmada Weber, Heinze ve DeSoucey (2008), Amerika'da 1990'lı yıllardan itibaren oluşmaya başlayan ve sadece ot ile beslenen hayvanlardan elde edilen et ve süt ürünleri piyasasının doğuşunda toplumsal hareketlerin rolünü araştırmışlardır. Çeşitli çiftçiler, tüketiciler ve yazarlardan oluşan aktivist grupların, geleneksel üretim yöntemi olan endüstriyel üretimin temel olumsuzluklarını tanımlayan, alternatif uygulamaları gösteren ve onları çerçevelendiren, seferberlik süreçlerini hızlandıran kültürel kodlar geliştirerek yeni piyasaların oluşumunda nasıl rol oynadıklarını göstermişlerdir.

Hiatt, Sine ve Tolbert'in (2009) araştırması ise, 1870-1920 yılları arasında Amerika'daki Alkol Karşıtı Hristiyan Kadınlar Birliği'nin başını çektiği alkol karşıtı hareketlerin biracılık endüstrisinin gerilemesindeki ve buna bağlı olarak yeni alkolsüz içecek endüstrilerinin ortaya çıkışındaki etkisine odaklanmıştır. Kaynak seferberliği ve çerçeveleme teorilerinden faydalanan yazarlar, bu süreçte Alkol Karşıtı Hristiyan Kadınlar Birliği'nin tüketicilerin alkole karşı tutumlarını değiştirme, alkollü yasaklayıcı kanunları çıkarttırma gibi eylemleri, girişimleri ve çeşitli taktikleri ile biracılık endüstrisinin normatif, bilişsel ve düzenleyici çevresinde doğrudan değişimlere yol açarak, biracılık endüstrisinde bir gerilemeye neden olduklarını göstermişlerdir. Bunun yanı sıra birliğin bu hareketlerinin, alkollü içeceklere karşı alternatif bir çözüm arayan girişimcileri de harekete geçirerek alkolsüz içecek (Pepsi, Coco Cola gibi) endüstrilerinin doğumunda dolaylı olarak etkilerde bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırma toplumsal hareket örgütlerinin çeşitli taktiksel eylemlerinin örgütsel formları çözümlenmesindeki doğrudan ve yeni örgütsel formların oluşumunda dolaylı etkilerini göstermesi açısından önemlidir.

Başka bir çalışmada Sine ve Lee (2009), 1978-1992 yılları arasında, Amerika'da rüzgar enerjisi sektörünün doğuşunda toplumsal hareketlerin rollerini araştırmışlardır. "Sierra Club" gibi çeşitli çevreci toplumsal hareket örgütleri çeşitli kaynakları seferber ederek, çeşitli çerçeveleme ve teorileştirme faaliyetleri ile kömür, petrol, gaz gibi kaynaklardan elektrik üretimine ilişkin politikalara karşı çıkmışlar ve rüzgar enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarını ön plana çıkarmışlardır. Onların bu hareketleri enerji sektöründe bilişsel, normatif ve düzenleyici değişimler yaratmış ve rüzgar enerjisi gücüne dayalı bir sektörün oluşması için yeni girişimcilere fırsatlar ve bilgisel düzeyde bir alt yapı hazırlamıştır. Toplumsal hareket örgütleri mevcut kurumlara, norm ve değerlere meydan okumaları ile girişimcilere maddi kaynaklar sağlayarak yeni bir sektörün ortaya çıkışına zemin hazırlamışlardır.

Bir başka araştırmada ise Özen ve Özen (2009), Bergama'da 1990-2004 yılları arasında yaşanan çevre mücadelesi kapsamında çok uluslu şirketlerin, aktivistlerin ve devletin etkileşimleri doğrultusunda Türkiye'deki altın madenciliği sektöründeki değişimi

ve alanın yeniden yapılandırılmasını incelemişlerdir. Yazarlar, Bergama'da çeşitli çevrecilerin ve köylülerin özellikle çok uluslu bir şirket olan Eurogold'un siyanürle altın aramasına ve devletin liberal dönüşüm mantığına karşı seferber olarak mücadeleye giriştiklerini, fakat mücadele sonucunda devletin, alandaki neoliberal mantığı daha perçinleyecek yeni düzenlemeler yaptığını ve hareketi bastırıldığını belirtmişlerdir. Araştırma Türkiye gibi devlete bağımlı iş sistemlerinde, izlenen neo-liberal politikalar kapsamında, devletin kurumsal değişimi gerçekleştirmedi ve örgütsel alanları yapılandırmadaki rolünün belirgin olduğunu ortaya koymuştur. Kurumsal değişimde ulusal sistemlerdeki farklı politik yapıların etkili olacağı vurgulanmıştır.

Bu araştırmalar bağlamında örgütsel alanların dışında veya sınırlarında doğan hareketler olarak toplumsal hareketler yerleşik kanalların ve kurumsal süreçlerin dışında faaliyet gösteren, alan dahilinde mevcut uygulama ve düzenlere meydan okuyan ve meşruiyet krizlerine yol açan, bunun sonucunda da dolaylı veya doğrudan değişimi gerçekleştiren kurumsal güçler olarak kavramlaştırılmıştır.

Toplumsal hareketlerin yeni kurumsal teoriye dahil edilmesi ile istikrarlı ve uyum süreçleriyle karakterize edilen kurumsal alanlar, mücadelelerin, dönüşümlerin ve geçici uzlaşmaların yaşandığı bir ihtilafli alan olarak ele alınmaya başlanmıştır (Greenwood ve diğerleri, 2008: 19). Bu ihtilafli alanların yeni aktörleri olarak, çıkarları ön planda olan aktörlere karşı bir tehdit oluşturan kurum dışı girişimciler (ya da meydan okuyucular) ve onların destekleyicileri kurumsal analize dahil edilmiştir (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 648). Yine yayılma, eş biçimlilik, meşruiyet gibi kavramlara ek olarak, rekabet, kolektif eylem, çerçeveleme, bilinçli seferberlik gibi yeni alternatif kavramlar ve süreçler ele alınmıştır (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 648).

II. TOPLUMSAL HAREKETLERİN KURUMSAL DEĞİŞİMDEKİ ROLÜNE İLİŞKİN TOPLUMSAL-POLİTİK BAĞLAM ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Kurumsal analize yapılan bu katkılara rağmen, yapılan çalışmalarda göz ardı edilen veya yeterince değinilmeyen bazı hususlar söz konusudur. Bunlar kurumsal kanalları kullan(a)mayan görece olarak güçsüz toplumsal hareketlerin eylem ve söylemlerine, ülkeler arası farklı politik fırsat yapılarının hareket üzerindeki etkilerine yeterince odaklanmama ve bir aktör olarak devletin kurumsal değişim sürecindeki rolünün nötr veya pasif olarak ele alınmasıdır.

Kurumsal değişime ilişkin yapılan çalışmaların genelinde toplumsal hareketlerin kurumsal değişimin yerleşik bir aracısı ve kaynağı olarak, örgütsel alanlara nüfuz edebilme veya örgütsel alan içinde gelişebilme, kurumsal süreçleri işletebilme ve her bir aşamada kurumsallaşma ve çözümleri şekillendirebilme gücünden bahsedilmiştir (Schneiberg-Soule, 2005: 154). Özellikle alan içinden doğan ve kurumsal süreçleri işletebilen toplumsal hareketlerde bu güç daha belirgin bir şekilde vurgulanmıştır. Örgütlere veya örgütsel alanlara dışsal olarak ortaya çıkan toplumsal hareketler alan

içindeki yerleşik kanalları ve kaynakları kullanmayan kurumsal güçler olarak nitelendirilmişlerdir. Fakat yapılan araştırmalarda dışsal nitelikteki toplumsal hareketler, çeşitli toplulukları, ilişki ağlarını harekete geçirebilen, devlet organlarına baskı yapmak için politik destek elde edebilme gibi kurumsal ve politik kanalları kullanabilen ve böylece örgütsel alanlara nüfuz edebilen değişim aktörleri olarak gösterilmiştir.

Araştırmalarda yaygınca kullanılan, kurumsal kanalları etkin bir şekilde kullanarak örgütsel alanlara nüfuz etme her zaman söz konusu olmayabilir. Örgütsel alanlara nüfuz edemeyen ve kurumsal kanalları kullanamayan, yıkıcı ve eylemsel nitelikte protesto gösterileri gibi bir takım faaliyetlerle kurumsal değişimi gerçekleştirmeye çalışan özellikle yerel nitelikteki hareketler de söz konusu olabilir. Nitekim toplumsal hareket çalışmalarında karar alma mekanizmasına dahil olmayan ve kurumsal kanalları kullanmayan görece olarak güçsüz toplulukların hareketlerinden bahsedilmektedir (Della Porta ve Diani, 1999). Dolayısıyla kurumsal kanalları kullanamayan bu güçsüz hareketlerin isteklerini gerçekleştirmek için başvuracakları mekanizma veya süreçler de değişecektir. Bu durum hareketin başarısında da önemli bir etkiye sahip olabilecektir. Bazı araştırmalarda, toplumsal hareketlerin kurumsal kanalların dışındaki protesto eylemlerine değinilmekle birlikte, bunlar kurumsal olan kanallara ek olarak olayları dramatize etmek için kullanılan eylemler olarak gösterilmiştir (Hoffman, 1999). King ve Soule'un (2007) çalışması tamamen kurumsal olmayan kanalları kullanan hareketlere odaklanmakla beraber, sadece belirli eylem ve protestoların kurumsal değişimdeki rolüne vurgu yapmakla dar bir bakış açısından konuyu ele almaktadır. Oysa toplumsal hareket aktörlerinin benimsediği ve kurumsal olmayan kanalları içeren stratejiler, taktikler, eylem yapıları ile seferberlik yapıları dar bir şekilde ele alınamayacak kadar çok boyutu olan bir olgudur.

Çalışmalarda genelde göz ardı edilen görece güçsüz olan toplumsal hareketlere odaklanmama, yapılan çalışmaların genelde liberal devlet yapısının egemen olduğu Kuzey Amerika yazınına dayanmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin liberal devletler tarihsel olarak sivil toplumun güçlü olduğu ve kutsallaştırıldığı devletlerdir (Jepperson ve Meyer, 1991: 216). Biçimsel örgütlerde görülen kurumsal değişimlerde sivil toplumun ve bireylerin rolü oldukça büyüktür. Yetkilendirilmiş bireyler kendi çıkarları doğrultusunda bir tavır takınarak, kamu adına kamusal bir örgüt gibi hareket ederek çeşitli söylem ve iddialarla kurumsal değişimi gerçekleştirebilmektedir (Jepperson ve Meyer, 1991: 216). Dolayısıyla liberal ülkelerde sivil toplumun sahip olduğu güç ve yüksek örgütlenme düzeyi toplumsal hareketlerin örgütsel alanlara nüfuz edebilmesinde ve kurumsal bir güç olmasında etkili olmaktadır. Oysa farklı bağlamlarda özellikle toplumsal gücün ve örgütlenme düzeyinin düşük olduğu ülkelerde, toplumsal hareketler ve hareket aktörleri politik kanalları etkin bir şekilde kullanamayacak derecede güçsüz bir nitelik göstermektedir.

Bu bağlamda kurumsal kanalların kullanımı veya hareketin başarı düzeyi hareketin gerçekleştiği ülkelerdeki politik süreç ve fırsat yapıları ile yakından ilgilidir. Toplumsal

hareket literatüründe politik fırsat yapıları, toplumsal hareketlerin ve örgütlerin eyleme geçmesini ve örgütsel yapılarını, stratejilerini ve nihayetinde başarısını etkileyen yapısal bir faktör olarak ele alınmaktadır (Campell, 2005: 45). Çok az çalışmada politik fırsat yapılarının toplumsal hareketler üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Odaklanılan çalışmalar da yine Amerikan sistemindeki politik kurumlara ve fırsat yapılarına ilişkindir. Özellikle Amerikan politik sisteminde devlet kurumlarının meydan okuyuculara karşı açıklığı, siyasi elitlerle ittifak kurabilme derecesi ve devlet baskının düşüklüğü gibi faktörler, toplumsal hareketleri eyleme geçiren, kurumsal kanalları kullanabilmesine yol açan ve onları başarıya ulaştıran etmenler olarak görülmüştür. Fakat farklı ulusal bağlamlardaki farklı politik fırsat yapıları hareketler için aynı etkiyi yaratamayabilmektedir. Nitekim Avrupa kaynaklı yapılan politik süreç çalışmalarında, özellikle Batı Avrupa'daki politik yapılara ve onların toplumsal hareketler üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Örneğin 1980'ler ve 1990'lar boyunca farklı ülkelerde görülen nükleer karşıtı aktivist hareketlerin başarısının ülkelerdeki hakim politik kurumsal yapılara veya politik kültüre bağlı olduğu gösterilmiştir (Kitschelt, 1986; Koopmans ve Duyvendak, 1995). Hareketlerin kullandığı stratejiler ve hareketlerin başarısı bu farklı politik yapılara göre şekillendiği belirtilmiştir. Fransa'da politik karar alıcıların karşıtlara karşı çok tahammülsüz olması ve politik kurumların aktivistlere karşı kapalılığı nükleer karşıtı hareketlerin başarı düzeyini olumsuz etkilemiştir. Karşıtlar ancak nükleer santraller sektörünün gelişmesinin yavaşlamasına neden olmuşlardır. Almanya'da devletin federal yapısı, politik kurumların çok yerel ve geçirgen oluşu ve seçim politikaları aracılığıyla toplumsal hareketlerin seferber olması gibi faktörler sonucu, özellikle mahkemeler aracılığıyla lisanlar durdurularak ve iptal edilerek nükleer santrallerin gelişimi engellenmiştir. Bu bağlamda farklı ülkelerdeki devlet kurumlarına ilişkin politik fırsat yapıları aktivistlerin tercihlerini kısıtlayabilme, onların değişim yaratma adına uygulayacağı stratejileri ve değişim için seçeceği örgütsel formları etkileyebilme, onları farklı protesto ve diyalog arenalarına kanalize edebilme ve hareketin başarısı üzerinde önemli etkiler ortaya koyabilme gücüne sahiptir (Campell, 2005: 45-46).

Görgül araştırmalarda aktörlere ilişkin genellikle göz ardı edilen hususlardan bir diğeri, yeni kurumsal teorideki kurumsal değişimi açıklayan çalışmalarda olduğu gibi devletin mücadelenin temel aktörlerinden biri olarak ele alınmamasıdır. Yapılan çalışmalarda toplumsal hareketler ve aktörleri meydan okuyucular olarak nitelenirken, alan dahilinde faaliyet gösteren şirketler veya çeşitli şirket birlikleri ise menfaati ön planda olan baskın aktörler olarak gösterilmektedir. Devlet ise toplumun farklı kesimlerinin taleplerinin dile getirildiği, tartışıldığı ve uzlaştırıldığı bir "müzakere" alanı olarak ele alınmaktadır (Rao, 1998: 950). Zaman zaman devlet meslek örgütleriyle ve çevreci aktivistlerle değişik şekillerde etkileşen ve alanları biçimlendiren aktörlerden sadece biri olarak gösterilse de (Hoffman, 1999), örgütsel alanın dışında olan ve çeşitli toplumsal sektörlere eşit mesafede duran bir aktör olarak kavramlaştırılmaktadır (Özen, 2010). Fakat bu devlet anlayışı, Kuzey Amerika'da hakim olan liberal sisteme özgüdür.

Değişik politik sistemlerde devletin kurumsal değişimdeki rolü değişebilir. Bu bağlamda değişik politik sistemlerde devletin kurumsal değişimdeki rollerini ortaya koyan çalışmalar da yapılmıştır (Jepperson ve Meyer, 1991; Jepperson, 2000).

Jepperson ve Meyer (1991), makro açıdan politik sistemlerde görülen farklılıkların kurumsal süreçlerde ve özellikle de kurumsal değişimde farklılıklar yarattığını belirtmişlerdir. Yazarlar iki boyuttan yola çıkarak modern politik yapıları sınıflandırmışlardır. İlk boyut, toplumsal birimlerin kamusal aktörler olarak yetkilendirilme derecesidir. İkinci boyut ise, politik yapıların kolektif işleri ve işlevsel ilişkileri doğrudan belirlemesi ve kontrol etmesi ile ilgilidir. Yazarlar bu iki boyuttan hareketle dört modern politik yapı belirlemişlerdir: liberal bireyci, devletçi, parçalı (toplumun dışında devlet) ve korporatist devlet (Jepperson ve Meyer, 1991: 215).

Bu modern politik yapılar, ulus devletlerdeki biçimsel örgütlerin miktarları ve oluşacakları alanları, biçimsel örgütlenme tiplerini, biçimsel örgütlerin politika ve toplum ile iç içe geçme formlarını etkileme yanında, kurumsal değişimin kaynaklarını da farklılaştırmaktadır (Jepperson ve Meyer, 1991: 218-228). Örneğin liberal devletler (Amerika, Avustralya, İngiltere gibi) tarihsel olarak toplumun kutsallaştırıldığı devletlerdir. Toplumdaki bireylerin yetkilendirilme dereceleri, egemenlikleri ve teknik kapasiteleri yüksektir. Biçimsel örgütlerin ve ilişkilerin meşrulaştırılması ve rasyonelleştirilmesi rolü daha çok bireylerdedir. Rasyonel örgütler, seçimleri ve çıkarları kolektif nitelik taşıyan ve kanuni yetkilendirme ve koruma altında olan kurumsallaştırılmış toplumsal aktörler tarafından üretilir. Devletin çıkarları ve menfaatleri kontrol etme ve biçimlendirmedeki rolü oldukça düşüktür. Bu özelliklerinden dolayı biçimsel örgütlerde görülen kurumsal değişimlerde toplumun ve bireylerin rolü oldukça büyüktür. Yetkilendirilmiş bireyler kendi çıkarları doğrultusunda bir tavır takınarak, kamu adına kamusal bir örgüt gibi hareket ederek çeşitli söylem ve iddialarla kurumsal değişimi gerçekleştirebilirler. Devlete burada çeşitli çıkarların istikrarını sağlama ve değişim için geçerli bilgi sağlama rolü biçilmektedir. Devletçi politik yapılar ise (Fransa gibi) hem kamusal işlevlerin ve işlevsel ilişkilerin kolektif kurumsallaşma düzeylerinin, hem de kamusal aktörlerin toplumsal birimler olarak yetkilendirilme derecelerinin yüksek olduğu politik yapılarıdır. Devlet, kişileri, çıkarları, eylemleri ve işlevleri rasyonelleştirir ve örgütler. Bunun yanı sıra devlet liberal politikalarda olduğu gibi topluma egemenlik ve yetki verir. Fakat toplum irrasyonel ve kaotik olarak görülür. Toplumda devletten bağımsız kurulan rasyonel örgütlerin sayısı görece olarak az sayıdadır ve geniş rasyonel örgütler doğrudan devletin bir parçası olarak ya da ona bağımlı olarak kurulmaktadır. Bu yapılarıdaki kurumsal değişime bakıldığında devletin rolü oldukça belirgindir. Kurumsal değişim çoğunlukla devlet eliyle ya da devletin bir ajanı olan güçlü insanlar eliyle gerçekleştirilir. Değişim düşüncesinde dünya ile rekabet etme, gelişme gibi düşünceler yatar. Devlet bir istikrarsızlık kaynağı olarak görülür. Dolayısıyla liberal devletlerde değişim daha çok toplumun menfaat ve çıkarları doğrultusunda toplum merkezli olurken, devletçi yapılarda ise devlet merkezli olmaktadır (Jepperson ve Meyer, 1991: 228).

Görgül bir takım çalışmalarda da farklı politik sistemlerin ve devletlerin kurumsal değişimde üstlendikleri roller açığa çıkarılmıştır. Orru, Biggart ve Hamilton (1991), Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi farklı ülkelerdeki teknik çevrenin gelişimini inceledikleri çalışmalarında, tarihsel ve politik olaylar ile devletlerin örgütsel formların ve biçimlerin gelişmesinde farklı şekillerde etkili oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Özen ve Özen'in (2009), özellikle Bergama hareketi kapsamında Türkiye'deki altın madenciliği sektöründeki değişimi ve alanın yeniden yapılandırılmasını inceledikleri çalışmalarında, kurumsal değişimde ulusal sistemlerdeki farklı politik yapıların etkili olacağını vurgulamışlardır. Örneğin Türkiye gibi devlete bağımlı iş sistemlerinde, izlenen neo-liberal politikalar kapsamında, devletin kurumsal değişimi gerçekleştirmedeki ve örgütsel alanları yapılandırmadaki rolü belirgin olmaktadır (Özen ve Özen, 2009: 568). Vermeulen, Büch ve Greenwood (2007), Alman beton endüstrisinde granül kullanımının devlet tarafından yaygınlaştırılması çabalarını inceledikleri çalışmalarında ise, kurumsal değişim hususunda düzenleyicilerin (devletin), profesyonel birliklerin ve yerleşik örgütlerin birbirleriyle etkileşimlerinin etkilerine odaklanmışlardır. Elde ettikleri bulgular ışığında, devletin kurumsal değişimi başlatmada ve örgütsel alanı yapılandırmadaki etkisinin son derece zayıf olduğunu, bunun nedeninin de örgütsel alanın karmaşıklığının ve profesyonel birliklerin ve yerleşik örgütlerin düzenleyici kurallara karşı piyasa oluşturmaları olduğunu belirtmişlerdir.

Tüm bu hususlar farklı ulusal bağlamlarda yapılan kurumsal değişim çalışmalarında, ulusal bağlamdaki devletin politik yapısının dikkate alınmasını gerektirmektedir. Devletin temel bir aktör olarak yer aldığı örgütsel alanlarda ortaya çıkan toplumsal hareket kaynaklı değişim çabalarının ele alınması, hareketin dinamikleri ve başarı boyutlarının değerlendirilmesi açısından önemlidir ve üzerinde durulması gereken bir konudur.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Çalışmada, yeni kurumsal teorideki kurumsal değişim olgusunu açıklamak adına yeni toplumsal hareketlerden yararlanan mevcut çalışmalarda yeterince değinilmeyen unsurlar açığa çıkarılarak, özellikle farklı toplumsal ve politik bağlamlarda yapılan veya yapılacak araştırmalarda üzerinde durulması gereken bazı hususlar vurgulanmıştır. Bunlar, birkaç başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki, dışsal bir girişimci olarak ele alınan, görece güçsüz ve kurumsal kanallara giriş yapamayan toplumsal hareketlerin seferberlik yapılarına, çerçeveselendirme süreçlerine ve eylem repertuarlarının detaylı bir şekilde odaklanmadır. İkincisi, toplumsal-politik bağlam boyutları çerçevesinde ülkenin yapısal koşullarının (politik kısıt ve fırsatların) hareketin eylem ve söylemleriyle başarı düzeyleri üzerindeki etkilerine odaklanmadır. Üçüncüsü ise, devletin temel bir aktör olarak kurumsal değişim sürecinde oynadığı rolün politik bağlama vurgu yapılarak ortaya konulmasıdır.

Vurgulanan bu hususlar bağlamında çalışmada, politik-toplumsal bağlam çerçevesinde farklı ülkelerdeki yapısal koşullar ile bu koşulların hareketlerin kullandığı

kanallar ve başarıları üzerindeki etkilerinin kurumsal değişim çalışmalarında ele alınması gerektiği ileri sürülmüştür

KAYNAKÇA

- ARMSTRONG, Elizabeth A. (2005), "From Struggle to Settlement: The Crystallization of a Field of Lesbian/ Gay Organizations in San Francisco, 1969–1973", Gerald F. DAVIS vd. (ed.), **Social Movements And Organization Theory içinde** (161–187), Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- BARON, James N. (1986), "War and Peace: The Evolution of Modern Personnel Administration in U.S. Industry", **American Journal of Sociology**, 92(2), 350-383.
- CAMPBELL, John L. (2005), "Where Do We Stand? Common Mechanisms in Organizations and Social Movements Research." Gerald F. DAVIS vd. (ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (41-68), New York: Cambridge University Press.
- CLEMENS, Elizabeth S. (1993), "Organizational Repertoires and Institutional Change: Women's Groups and the Transformation of U.S. Politics, 1890-1920", **American Journal Sociology**, 98(4), 755-798.
- CREED, W. E. Douglas vd. (2002), "Clothes Make the Person: The Tailoring of Legitimizing Accounts and the Social Construction of Identity", **Organization Science**, 13(5), 475–496.
- DELLA PORTA, Donatella ve DIANI, Mario (1999), **Social Movements: An Introduction**, Oxford: Blackwell Publishers.
- DIMAGGIO, Paul J. ve POWELL, Walter W. (1991), "Introduction", Walter W. POWELL ve Paul J. DIMAGGIO (Der), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (183-203), Chicago: University of Chicago Press.
- FLIGSTEIN, Neil (1996), "Markets as Politics: A Political-Cultural Approach to Market Institutions", **American Sociological Review**, 61(4), 656–673.
- FLIGSTEIN, Neil ve MCADAM, Doug (2011), "Toward a General Theory of Strategic Action Fields", **Sociological Theory**, 29(1), 1-26.
- GALASKIEWICZ, Joseph ve WASSERMAN, Stanley (1989), "Mimetic Processes Within an Interorganizational Field: An Empirical Test", **Administrative Science Quarterly**, 34(3), 454–479.
- GOODWIN, Jeff ve JASPER, James M. (1999), "Caught in a Winding, Snarling Vine: The Structural Bias of Political Process Theory," **Sociological Forum**, 14(1), 27-54.

- GREENWOOD, Royston vd. (2008), "Introduction", Royston Greenwood ve diğerleri (Eds.), **The Sage Handbook of Organizational Institutionalism içinde** (1-46), Sage
- GREENWOOD, Royston ve HININGS, C. R. (1996), "Understanding Radical Organizational Change: Bringing Together the Old and the New Institutionalism", **The Academy of Management Review**, 21(4), 1022-1054.
- HIATT, Shon R. vd. (2009), "From Pabst to Pepsi: The Deinstitutionalization of Social Practices and The Creation of Entrepreneurial Opportunities." **Administrative Science Quarterly**, 54(4), 635-667.
- HOFFMAN, Andrew J. (1999) "Institutional Evolution and Change: Environmentalism and the US Chemical Industry", **Academy of Management Journal**, 42(4), 351–371.
- JEPPERSON, Ronald L. (2000), "Institutional Logics: On the Constitutive Dimensions of the Modern Nation-State Polities", EUI Working Papers. European University Institute, http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/00_36.pdf (03.03.2011).
- JEPPERSON, Ronald L. ve MEYER, John W. (1991), "The Public Order and the Construction of Formal Organizations", Walter W. POWELL ve Paul J. DIMAGGIO (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (204-231), Chicago: University of Chicago Press.
- KING, Brayden ve SOULE, Sarah A. (2007), "Social Movements as Extra-Institutional Entrepreneurs: The Effect of Protests on Stock Price Returns", **Administrative Science Quarterly**, 52(3), 413–442.
- KITSCHELT, Herbert (1986), "Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti- Nuclear Movements in Four Democracies," **British Journal of Political Science**, 16(1), 57- 85.
- KOOPMANS, Ruud ve DUYVENDAK, Jan Willem (1995), "Political Construction of the Nuclear Energy Issue and Its Impact on the Mobilization of Anti-Nuclear Movements in Western Europe", **Social Problems**, 42(2), 235-251.
- LAWRENCE, Thomas B. ve SUDDABY, Roy (2006), "Institutions and Institutional Work", Stewart R. CLEGG vd. (ed.), **The Sage Handbook Of Organization Studies**, 2nd Edition içinde (215–254), London: Sage.
- LOUNSBURY, Michael (2001), "Institutional Sources of Practice Variation: Staffing College and University Recycling Programs", **Administrative Science Quarterly**, 46(1), 29–56.

- LOUNSBURY, Michael vd. (2003), "Social Movements, Field Frames and Industry Emergence: A Cultural-Political Perspective on US Recycling", **Socio-Economic Review**, 1(1), 71–104.
- MCADAM, Doug ve SCOTT, W. Richard (2005), "Organizations and Movements", Gerald F. DAVIS vd. (ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (4–40), Cambridge: Cambridge University Press.
- MCADAM, Doug vd. (1996), "Introduction: Opportunities, Mobilizing Structures, and Framing Processes-Toward a Synthetic, Comparative Perspective on Social Movements", Doug MCADAM vd. (ed.), **Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings içinde** (1-20), New York: Cambridge University Press.
- MCADAM, Doug vd. (2001), **Dynamics of Contention**, Cambridge, England: Cambridge University Press.
- MORRILL, Calvin (2006), "Institutional Change and Interstitial Emergence: The Growth of Alternative Dispute Resolution in American Law, 1965–1995", Walter W. POWELL ve Daniel L. JONES (ed.), **How Institutions Change**, Chicago: University of Chicago Press.
- ORRÚ, Marco vd. (1991), "Organizational Isomorphism in East Asia", Walter W. POWELL ve Paul J. DIMAGGIO (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (361-389), Chicago: University of Chicago Press.
- ÖZEN, Şükrü (2010), Yeni Kurumsal Kuramın Dayandığı Siyasal Sistem Varsayımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, **1. Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildirileri Kitabı**, (17-32), Ankara.
- ÖZEN, Şükrü ve ÖZEN, Hayriye (2009), "Peasants Against MNCs And the State: The Role of Bergama Struggle in the Institutional Change of the Gold Mining Field in Turkey", **Organization**, 16(4), 547-573.
- POWELL, Walter W. (1991), "Expanding the Scope of Institutional Analysis", Walter W. POWELL ve Paul J. DIMAGGIO (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (183-203), Chicago: University of Chicago Press.
- RAO, Hayagreeva (1998), "Caveat Emptor: The Construction of Nonprofit Consumer Watchdog Organizations", **The American Journal of Sociology**, 103(4), 912–961.
- RAO, Hayagreeva vd. (2000), "Power Plays: How Social Movements and Collective Action Create New Organizational Forms", **Research in Organizational Behavior**, 22, 239–282.

- RAO, Hayagreeva vd. (2003), "Institutional Change in Touque Ville: Nouvelle Cuisine as an Identity Movement in French Gastronomy", **American Journal of Sociology**, 108(4), 795–843.
- SCHNEIBERG, Marc vd. (2008), "Social Movements and Organizational Form: Cooperative Alternatives to Corporations in the American Insurance, Dairy and Grain Industries", **American Sociological Review**, 73(4), 635-667.
- SCHNEIBERG, Marc ve SOULE, Sarah A. (2005), "Institutionalization as a Contested, Multilevel Process: The Case of Rate Regulation in American Fire Insurance", Gerald F. DAVIS vd. (ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (122–160), Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- SCHNEIBERG, Marc. ve LOUNSBURY, Michael (2008), "Social Movements and Institutional Analysis", Royston GREENWOOD vd. (ed.), **The Sage Handbook of Organizational Institutionalism içinde** (650-672), Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- SCOTT, W. Richard vd. (2000), **Institutional Change and Organizations: Transformation of a Healthcare Field**, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- SINE, Wesley D. ve LEE, Brandon H. (2009), "Tilting at Windmills? The Environmental Movement and the Emergence of the U.S. Wind Energy Sector", **Administrative Science Quarterly**, 54(1), 123-155.
- TOLBERT, Pamela S. ve ZUCKER, Lynne G. (1983), "Institutional Sources of Change in the Formal Structure of Organizations: The Diffusion of Civil Service Reform, 1880–1935", **Administrative Science Quarterly**, 28(1), 22–39.
- VERMEULEN, Patrick vd. (2007), "The Impact of Governmental Policies in Institutional Fields: The Case of Innovation in the Dutch Concrete Industry", **Organization Studies**, 28(4), 515–540.
- VOGUS, Timothy J. ve DAVIS, Gerald F. (2005), "Elite Mobilizations for Antitakeover Legislation, 1982–1990", Gerald F. DAVIS vd. (ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (96–121). Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- WEBER, Klaus vd. (2008), "Forage for Thought: Mobilizing Codes in the Movement for Grass-fed Meat and Dairy Products." **Administrative Science Quarterly**, 53(3), 529-567.